JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Jäntti, Saara

Title: Muistoihin kaivertuneet tilat : tutkimushanke mielisairaalamuistoista

Year: 2018

Version: Published version

Copyright: © Suomen skitsofreniayhdistys ry, 2018

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Jäntti, S. (2018, 8). Muistoihin kaivertuneet tilat : tutkimushanke mielisairaalamuistoista. Poutapilvi, (2), 29-32. http://www.skitsofreniayhdistys.com/uploads/7/5/9/6/75963131/poutapilvi_2_2018.pdf

MUISTOIHIN KAIVERTUNEET TILAT

Tutkimushanke mielisairaalamuistoista

Muistoihin kaivertuneet tilat – valotuksia kokemuksiin mielisairaaloista on kolmevuotinen tutkimushanke. Hankkeessa tutkitaan suomalaisten mielisairaalamuistoja SKS:n kansanrunousarkiston kanssa yhteistyössä vuosina 2014-2015 kerätyn aineiston avulla.

Suomessa psykiatrinen hoito oli pitkään hyvin sairaalakeskeistä. Toisen maailmansodan jälkeen mielisairaaloita rakennettiin ja laitospaikkoja lisättiin aina 1970-luvulle saakka, vaikka monessa muussa maassa laitoshoidosta pyrittiin silloin jo luopumaan niiden laitostavan vaikutuksen takia. Laitoskeskeisyyden vuoksi mielisairaalat ovat liittyneet suomalaisten elämään monin tavoin. Monille ne ovat tarjonneet hoitoa tai työpaikan. Niihin on jouduttu tai päästy ja niissä on vierailtu läheisiä katsomassa. Sairaaloihin liittyvät muistot ovat moninaisia ja usein vahvojen tunteiden värittämiä.

Muistojen keruu

Tästä muistojen ja kokemusten kirjosta Jyväskylän yliopiston Kulttuurisen mielenterveystutkimuksen verkosto ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura pyrkivät luomaan kuvaa järjestämällä Muistoja ja kokemuksia mielisairaalasta -keruun. Keruu alkoi Maailman mielenterveyspäivänä 10.10.2014 ja päättyi syyskuun lopussa 2015. Yhteensä erityyppisiä kirjoituksia – lyhyitä, pitkiä, runoja ja muistelmia, mittavia tarinoita ja hetken tuokiokuvia – saatiin yli 500 sivua noin 90 kirjoittajalta. Monet myös kertoivat aikaisemmin julkaisemistaan kirjoituksista. Näin saatiin käyttöön arvokas aineisto, pala suomalaista kulttuurihistoriaa, jonka jokainen kirjoitus tarjoaa tärkeitä näkökulmia mielisairaaloihin liittyviin kokemuksiin.

Mielisairaalamuistot

Keruukutsulla pyrimme tavoittamaan mahdollisimman monenlaisia muistelijoita ja tässä myös onnistuttiin: Muistojaan mielisairaaloista kirjoittivat niin sairaaloiden potilaat, omaiset, henkilökunta kuin henkilökunnan lapsetkin. Ne kattavat ajanjakson 1930-luvulta 2000-luvulle, minä aikana mielisairaanhoito Suomessa on muuttunut hyvin paljon: Toisen maailmansodan jälkeen nopeasti rakennettu sairaalalaitos on nyt jo pitkälle purettu; laitoskeskeisyydestä on paljolti siirrytty avohoitoon ja yleissairaaloiden yhteydessä toimiviin psykiatrisiin yksiköihin. Mielenkiintoista on, että monet muistelijat ovat kohdanneet sairaalan elämänsä aikana useissa eri rooleissa: potilaana, työntekijänä ja omaisena.

Yksi merkittävä muistelijaryhmä ovat sairaalayhteisöissä kasvaneet työntekijöiden lapset, joiden elämään omalaatuinen kasvuympäristö on jättänyt lähtemättömät, usein positiiviset jäljet. Elämän sairaalayhteisössä koettiin olleen pääasiassa turvallista, ja monet katsoivat sen lisänneen suvaitsevaisuutta myöhemmässä elämässä. Vanhoissa mielisairaalayhteisöissä potilaat saattoivat työskennellä henkilökunnan kodeissa keittiöhommissa ja lastenhoitajina.

Potilaiden ja omaisten muistot ovat ikävä kyllä usein synkempiä. Jo itse sairastumiseen liittyy usein hätää ja pelkoa. Pelkoa ovat herättäneet myös toiset potilaat, synkeät mielikuvat ja kokemukset itse sairaaloista ja historian saatossa muuttuneista hoitomuodoista.

Paradoksaalista on, että myös monet sairauksien lievittämiseen tarkoitetut hoitomuodot ovat lisänneet potilaiden kärsimystä. Mielisairaalaan on viety ja lääkitystä on annettu pakolla. Monet sairaalat ovat tuntuneet ankeilta; potilaat ovat kokeneet olevansa säilössä. Toisaalta, sairaaloiden ollessa ”tukossa” jotkut potilaat ovat hoitoon päästäkseen saattaneet jopa vahingoittaa itseään.

Vaikka hoitoon, hoitoon pääsyyn ja kotiutumiseen usein liittyy myös ongelmia, omaisten kokemuksissa läheisen sairaalaan pääsy voi myös helpottaa huolta ja vastuuta läheisestä. Kuten yksi muistelija kertoo: itsetuhoisen ystävän mielisairaalaan joutuminen oli ”samaan aikaan sekä pieni maailman loppu että suunnaton helpotus.” Sairaalassa läheisen koetaan olevan edes jollain tapaa turvassa. Turvan ja rauhoittumisen kokemuksista kertovat myös ne potilaat, jotka ovat sairaalassa kokeneet tulleensa kuulluiksi, kohdatuiksi ja ymmärretyiksi, ja joita hoito on auttanut. Vierailut ovat olleet tärkeitä, ja joskus sairaalassa on kyetty avaamaan myös vaikeita perhesalaisuuksia ja -suhteita. Liian usein kuitenkin potilaat ovat kokeneet jäävänsä ilman apua ja ajautuneet sairaalakierteisiin, joissa samankin ihmisen kokemukset voivat hoitopaikasta, -tavasta tai hoitavasta henkilöstä riippuen muodostua täysin erilaisiksi.

Toisille sairaala on ollut arkinen osa elämää. Sairaaloissa on koettu tärkeitä kohtaamisia, rakastuttukin, ja jatkohoito on voinut johtaa pitkäaikaisiin ja elämässä kiinni pitäviin hoitosuhteisiin. Kaikkiin merkittäviin kohtaamisiin liittyy välittäminen: tunne siitä, että on arvokas ja merkityksellinen. Ennakkoluuloisille sivullisille ohikiitävätkin kohtaamiset potilaiden kanssa voivat olla tärkeitä ja purkaa kuntoutujiin liitettyjä ennakkoluuloja.

Huomionarvoista on, että nimenomaan potilaskokemuksista kirjoitettiin usein nimimerkillä. Tämä kertoo siitä, miten leimaaviksi mielensairaudet ja niiden hoito edelleen koetaan. Monilla mielen sairauksiin ja mielisairaaloihin liittyy kokemus yksin jäämisestä: perhe tai osa perheenjäsenistä kammoksuu sairaalaa eikä tule käymään; ystävät jättävät, kun kuulevat diagnoosin. Joissain kertomuksissa myös henkilökunta jättää potilaat oman onnensa nojaan. Mielisairaalakokemusten aiheuttama eristyneisyyden tunne on yksi syy sille, miksi olemme lähteneet keräämään muistoja mielisairaaloista ja näin purkamaan niiden ympärille kertynyttä hiljaisuutta ja häpeää.

Tutkimusaiheet

Vaikeasti mieleen muistuvat, kipeät asiat ja muistot voivat säilöytyä sisällemme ja herättää ruumiillisia muistoja. Hankkeessa vaikeasti sanallistuvia muistoja lähestytään erilaisia tutkimusotteita yhdistäen ja kokemusten tilallisuuteen ja ruumiillisuuteen keskittyen. Monialainen tutkimusryhmä työstää muistoaineistoa taiteessa ja taiteiden, historian ja tekstintutkimuksen keinoin.

Ensinnäkin mielisairaaloita lähestytään monitieteisesti ja taiteen keinoin elettyinä tiloina. Eletyt tilat syntyvät ihmisten ja tilojen kohtaamisesta. Mielisairaaloihin sijoittuvat muistot ja kokemukset ovat usein keskenään jännitteisiä ja ristiriitaisiakin. Hankkeessa niitä mielisairaaloita tarkastellaan tunteita ja tunnemuistoja herättävinä kulttuuri-ympäristöinä. Lisäksi huomion kohteena ovat

muistelijoiden kokemukset mielisairaaloiden tiloista. Monissa vanhoissa sairaaloissa on ollut kauniita puistoja ja puutarhoja. Toisaalta potilaiden liikkumista niin ulkona kuin sisätiloissa on hoidon puitteissa hyvinkin järjestelmällisesti rajoitettu.

Yksi vaikea aihe, johon muistoja tarkastellessamme tartumme, ovat tahdonvastaiseen hoitoon liittyvät pakkotoimenpiteet. Myös nämä muistot ovat ruumiillisia ja heijastuvat esimerkiksi potilaiden käyttämissä kielikuvissa eli metaforissa. Mielisairaaloissa käytettyjä hoitomuotoja ja niihin liittyvää vallankäyttöä, tunteita ja kokemuksia tarkastellaan sekä potilaiden että henkilökunnan näkökulmasta. Lisäksi tutkimus avaa näkökulmia mielisairaaloihin koteina ja asumis-ympäristöinä.

Muistojen merkitys

Muistot ja kokemukset mielisairaaloista myös muokkaavat suhtautumista mielenterveys-ongelmiin, mielenterveyskuntoutujiin sekä psykiatriaan. Ne kulkevat ihmisten mukana ja vaikuttavat edelleen siihen, miten mielenterveyden horjumiseen suhtaudutaan ja siihen, millaisen hoidon ja tuen ajatellaan eniten auttavan mielenterveyskuntoutujia. Kokemukset ja mielikuvat sairaalahoidosta vaikuttavat hoitoon suhtautumiseen ja päätöksiin siitä, millaista hoitoa rakennetaan ja tuetaan.

Siksi ajattelemme, että on tärkeää valottaa muistojen kirjoa useasta eri näkökulmasta ja että eri ihmiset ja ihmisryhmät, joiden elämään mielisairaala on kuulunut, saavat äänensä kuuluviin ja voivat jakaa muistojaan. Mielisairaalamuistoihin liittyy kuitenkin usein asioita, joita on vaikeaa ja tuskallistakin muistaa. Siksi kaikki saamamme tarinat ovat arvokkaita. Jokainen tuo oman äänensä muistojen moninaisuuteen ja luo osaltaan kuvaa psykiatrisen sairaanhoidon ja mielisairaalalaitoksen ristiriitaisesta, tuntei-den täyttämästä ja monen elämässä elintärkeää roolia näytelleestä instituutiosta.

Aineisto ei luo historiallista kokonaiskuvaa mielisairaaloista tai niiden historiasta osana suomalaista kulttuuria, mutta se avaa tärkeitä näkökulmia siihen, millaisina mielisairaalat elävät suomalaisten muistoissa. Kirjoitukset valaisevat sitä, mitä ja miten muistetaan. Toivomme, että ne myös ruokkivat uusia kertomuksia ja rohkaisevat ihmisiä niiden jakamiseen. Niin kuin yksi muistelija kertoo äitinsä sanoneen: ”Ei yksin minun poikaani varten ole rakennettu suuria sairaaloita.” Tavalla tai toisella mielisairaalat ovat kuuluneet kovin monien elämään.

Saara Jäntti

Hanketta rahoittaa Koneen säätiö (2017-2020)

Teksti on muokattu SKS:n blogissa julkaistun aineistokeruusta kertoneen kirjoituksen ”Apua, kipua, kohtaamisia ja kärsimystä” – kirjoituksen pohjalta (https://www.finlit.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/apua-kipua-kohtaamisia-ja-karsimysta#.W_aoJmgzaUk)

Lisätietoa hankkeesta: https://muistoihinkaivertuneet.wordpress.com/